Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial 3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) **license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով

ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ՎԱՐՁԱՏՐՈՒԱԾ ԻԶՄԻՐԵԱՆՑ ՍԱՀԱԿ ՄԵՍՐՈՊ 1512Ի ՄՐՑԱՆԱ

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԷՆ 1512 — 1932

ՎԱՀԱՆ ՋԱՐԴԱՐԵԱՆ

ՀԱՅ ԼՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿՈՎԿԱՍԻ ՄԷՋ

(1846-1863)

ԲՈՎԱՆԴԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ,

1.— Յաւելակ Իրուսաճայ թերթերու (1846—1863)
2.— Ճակոբ Կարինեանց 3 լուսատիպ պատկերներով
3.— Դաբրիել Քհ. Պատկանեան 7 „ „
4.— Բաղիշեցի Շանմուրատի Ֆ. ճառ նամբարդութիւնը
5.— Միքայել Նալբանտեանց 4 լուսատիպ պատկերներով
6.— Դամատ Քաթիպա 6 „ „

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ թիւ 2

ԳՐԱՏՈՒՆ

ՎԱՀԱՆ ՋԱՐԴԱՐԵԱՆ

ՏՊԱՐԱՆ «ՍԱՀԱԿ ՄԵՍՐՈՊ»

ԳԱՀԻՐԷ

1932

ՀԱՅ ԼՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿՈՎԿԱՍԻ ՄԷՋ

(1846

Հայ լրագրութիւնը ծնաւ Մասրասի մէջ 1794թն։ Սակայն լրագիրը հրատարակեց Յարութիւն Քհ. Շմաւոնեան՝ Ազգապար անուամբ։ Իսկ հայերէն թերթեր հրատարակուեցան Հնդկաստան, Վենետիկ, Աւստրիա և Թուրքիա, հինգերորդ տեղը կը գրաւէ Կովկաս՝ ուր հրատարակուած է Յակոբ Կարինեանէ՝ Կովկաս անուն թերթ մը 1846թն։ 1846էն 1880 կը հրատարակուի Ռուսիոյ մէջ ընդամենը 21 թերթեր որոնց ցուցակն է։

1 Կովկաս — 1846-1848 Թիֆլիզ խմբագիրներ Յ. Կարինեանց և Միք. Պատկանեան։

2 Արարատ — 1850-51 Թիֆլիզ Գաբրիէլ Քհ. Պատկանեան։

3 Հիւսիսափայլ — 1858-1864 Մոսկուա Սա. Նազարեանց և Միքայէլ Նալբանդեանց։

4 Ձուագարակ — 1858-1862 Մոսկուա Մարիաբոս և Զարմայր Մսերեանց։

5 Մեղու Հայաստանի — 1858-1886 Թիֆլիզ Սա. Քհ. Մանդինեանց և Պետրոս Սիմէոնեանց։

6 Կոռնկ — 1860-1863 Համբարձում Էնֆիէճեանց և Մարկոս Արէկեան։

7 Համբաւայ Ռուսիոյ — 1860-3 Մոսկուա Մ. և Զ. Մսերեանք։

8 Հիւսիս — 1863-64 Ս. Պետերբուրգ Ռ. Պատկանեան։

9 Հայկական Աշխարհ — 1864-1878 Թիֆլիզ — Սահակ Սահակեան։

10 Գարուն — 1866 Թիֆլիզ Ս. Հոնոնոս Քհ. Մանդինեանց

11 Վանաւանական — 1866 Թիֆլիզ Գ. Տէր Ազնիրեան և անց։

12 Արարատ Վաղարշապատ — 1868-1914 Հրատ. Էջմիածնայ Մատենադարանի։

13 Դասատարակ — 1872-1874 Հոթոսեան։

14 Մեղակ — Թիֆլիզ 1872-1914 Գրիգոր Արծրունի և Հ. Առաքելեան,

15 Փարոս — 1872-1876 Մոսկուա Զարմայր Մսերեանց։

16 Դպրոց — 1874-76 Վաղարշապատ Վահան Վ. Բասամեան

17 Փորձ — 1877-81 Թիֆլիզ Աբգար Յովհաննիսեան։

18 Մանկավարժական Թերթ 1878-79 Թիֆլիզ, Յակոբ Տէր Յովհաննիսեան։

19 Հայկական Աշխարհ 1879 Երեւան

Պետական Գրադարան СССР Ленинградի Բաժ Ленинградская Библиотека

20 Խաչոս Հայրապետեանի Մոսկուա 1879-1881 Զարմայր Մոսկուան։

21 Աշխատանք Փիլիպ 1881-81

ՅԱԿՈԲ ԿԱՐԻՆԵԱՆՑ

Յակոբ վարժապետ Կարինեանց Կարինէն Կովկաս գաղթած էր 1829ին Ռուս-Թրքական պատերազմի ժամանակ և այդ պատճառաւ մինչև վերջ յիշուած է Կարնոյ գաղթական Յակոբ Վարժապետ անունով։ Իր ծննդեան թուականը անծանօթ կը մնայ։ 1837-1847

1 Յակոբ Կարինեանց
Խմբագիր Կովկաս թերթի

թուականներուն կը գտնենք զինքը իբր Ներսէսեան Դպրոցի ուսուցիչ։ Իր դիրքը հեզնեան կ'աւելնայ և դերիշխող դեր մը կը սկսի կատարել վարժարանին մէջ։ Նոյն թուականներուն քարտուղար էր Կոնսիստորի Սակայն վարժարանն իր վարչութեան տակ կ'առնոյ աւելի յետի ուղղութիւն մը մինչև որ 1847ին քօղերայի պատճառաւ տարի մը կը փակուի վարժարանը և 1848ին Ներսեսի Կաթողիկոս ընտրուելովը նոր աւիւ և ուղղութիւն կը տայ։

1849 թուականին երբ իշխան Վորոնցովի Կովկասի կառավարչապետնշանակուեցաւ, երկիրը նոր փոփոխութիւն կրեց, հարիւ թէ նոր Տփխիս կը մտնէ, կը ձեռնարկէ հրատարակել «Կովկաս» անուն շաբաթաթերթ մը Ռուսերէն, Հայերէն, Վրացերէն և Թուրքերէն լեզուներով։

Հայերէն մասը «Կովկաս» անունով հրատարակուիլ սկսաւ է 184 ին Յունվար 12ին իբր շաբաթաթերթ՝ Կոստանդինովի խմբագրութեամբ, և որովհետև պատասխանատու խմբագիրը Հայերէն չէր գիտեր, խմբագրութիւնը կը վարեն Կարնեցի գաղթական Յակոբ վարժապետ Կարինեանց և Ներսէսեան հարեւոր դպրոցի տեսուչ Միքայէլ Պատկանեան (եղբայր Գաբրիէլ քհնյ. Պատկանեանի)։

«Կովկաս» Ռուսահայոց առաջին թերթն է և աւելի Ռուսական կառավարութեան օրգանը։

Մեր ազբիւրները երկու տեսակ կը գրեն այս մասին, Արաքս (1897 գիրք Բ. էջ 157) Յակոբ Կարինեանցի հետ խմբագիր ըլլալը կը յիշէ նաև Լազարեան ճեմարանաւարտ Ատարեանցի Յ. Արզանեանցը, որ ծանօթ է եղբօր Դաւիթ Արզանեանցի հետ Ռուսերէն լեզուաւ հրատարակած «Հայոց թագաւորութեան փորձը» անուն մեծագիր գործովը, ընտիր հրատարակութիւն մը Հայ թագաւորներու 26 պատկերներով։

ՊԵՏԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
Гос. Библиотека
ՀՍՍՌ-ԲՍՍՀ
им. А. Мясникяна
Ա. ՄՅԱՍՆԻԿՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ

Կովկասի առաջին թիւերը գրեթէ բառացի թարգմանութիւնն են Ռուսերէն թերթին, սակայն այնուհանդերձ զանազաններ աշխատակցած են որոնց մէջ կը գտնուէր նաև Գաբրիէլ Բէյ. Պատկանեանց։

Կովկասի գոյութիւնը հաղիւ երկու տարի տեւած է որովհանդերձ Հայ և Ռուս երկու քահանայի միջև ծագած բանակռիւ-յոգնուածի մը պատճառով կասավարութենէն արգիլուած է։

Կովկաս Ռուսահայ առաջին թերթը

1846ին Կովկաս ունէր 138 բաժանորդ իսկ 1847ին՝ 192. մէկ տարուան մէջ աշխատակցած են միայն 45 անձեր որոնց 6ը վարժապետ քահանայ և տարկուսաց։

1848 Սեպտեմբերին Կովկաս դադրեցաւ. մինչդեռ Ռուսերէն Կովկաս մինչեւ ընդհ. պատերազմ կը հրատարակուէր։

Կովկաս Ռուսահայոց մէջ լրագրութեան զարգացումը ծնաւ և եռանդը ստացաւ ոչ սոսոր վարկումէն երկու տարի ետքն է որ «Արարատ» սկսաւ հրատարակուիլ գրեթէ՝ իրր շարունակութիւն Կովկասի, քանի որ Պատկանեան քահանան ալ դեր ունէր Կովկասու խմբագրական մարմնին մէջ։

1851ին երբ Ներսէսեան վարժարանի տեսուչ Գաբր. Բէնց. Պատկանեան հրատարեցաւ, հոգաբարձութեան կողմէ տաժամնայ տեսուչ անուանուեցան դպրոցի երկու ուսոյ վարժապետներն Յակոբ Կարինեանց և Միք. Պատկանեան, որանք հոմանկերպեցան տասնց ոսմիկի վարել այդ պաշտօնը։ Առանց խոսաղ կերպով կատարեցին դպրոցը և պատրաստեցին նոր կանոնագրութիւն մը որով կարգապահութիւն և ուսուցման կանոնաւոր եղանակներ կը մտցնէին, սակայն նոյն միջոցին տեսուչ անուանուեցաւ Պետրոս Շաչանց և աւելի կոտարեալ կերպով բարեկարգեց վարժարանը։ Իսկ Կարինեանց չարունակեց իր ուսոյ ուսուցչի պաշտօնը։

Յակոբ Կարինեանց 1858 Տփխիսի հոգեւոր դպրոցի տպագրատան մէջ կը տպագրէ բալդատուրիւն Պատմութեան Մովսէսի Խորենացւոյ տպագրելոյն ի Վենետիկ ընդ երկուց ձեռագրաց։ Իր այս երկասիրութեամբը Կարինեանց հիմը կը դնէ քննական ուսումնասիրութեան՝ սչտագրութիւն ընծայելով հին ձեռագիրներու բաղդատութեան։ Իր այս մատեանը ուրիշ ևս յառաջ կը վարէ 1861ին երբ կ'այցելէ Էջմիածնայ ձեռագիրներու թանգարանը, Մատթէոս Կոմոդիկոսի արտօնութեամբ նոսա կը ցուցադրէ Մայր Ցուցակ տեսնելով բոլոր ձեռագիրները և իր իսկ անձնականէն ընելով այդ մեծածաւալ գործին նիւթական ծախսը կը տպագրէ 1863ին դարձեալ Ներսէսեան Հոգեւոր դպրոցի տպագրատան մէջ, կարծես կանխագուշակելով այն անհամեմատ

կարիւորութիւնը զոյս պիտի ստանար տարբեր յետոյ— գանձարաններու մէջ մթերուած այդ թանկագին ձեռագիրները։

Յակոբ Կարինեանց իր ուսուցչական ապարէզին բերումովը գրած է նաև մէկ քանի պատմական թատերգութիւններ որոնք խանգավառութեամբ ներկայացուած են Թիֆլիզի մէջ 60ական թուականներուն։

Մեզ անձանօթ կը մնայ Կարինեանցի մահուան թուականը, սակայն կրցանք ներկայացնել իր լուսանկարը զոր հայթայթեց մեզ յայտնի հրապարակագիր Լէօ, և իր ձեռագիրը որ յաջողեցանք գտնելու և Կովկաս թերթին առաջին էջին լուսանկարը։

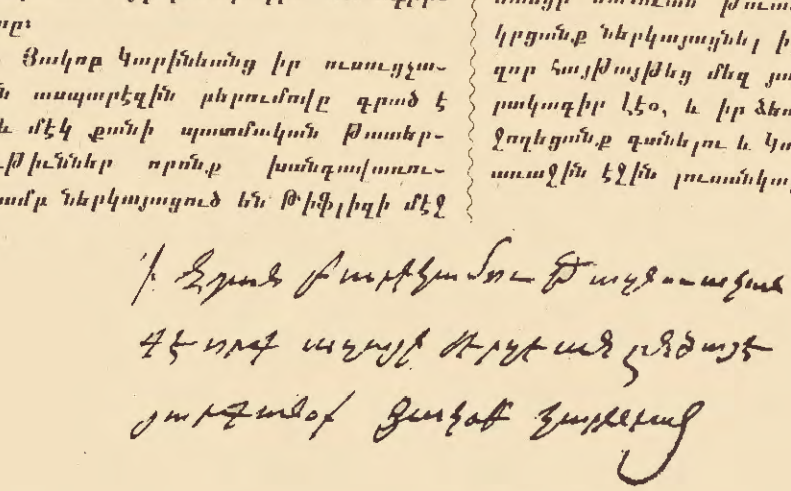

3 Ձեռագիր Յակոբ Կարինեանցի

ԳԱԲՐԻԷԼ Ա. ՔՀՆՅ. ՊԱՏԿԱՆԵԱՆ

1802—1889

Տէր Գաբրիէլ Մագիստրոս Ա.Քհ. Պատկանեան ծնած է Թիֆլիզ 1802 Փետրվար 26։

Իր հայրն էր Սերովբէ վարժապետ Պատկանեան որ ծնած էր Պոլսոյ մէջ, և մանկութեան տարին դրկուած էր Ս. Ղազարու վանքը և Թրիէստէ։

Սէրովբէ՝ Հայերէն լեզուն լաւ սովրելով 1792ին կը վերադառնայ Պոլիս, ուրկից 1793ին կը մեկնի Թիֆլիզ, անկէ 1807-ին Նոր-Նախիջեւան և 1809ին Աստրախան՝ իր Գաբրիէլ զաւակին հետ որ ան ժամանակ 7 տարեկան էր։ Հոն Գաբրիէլ՝ Ազաբարեան ուսումնարանը կը յաճախէ, ուր կը գտնուէր իր հայրը մինչեւ 1819 թուականը, ուրկէ երթալով 1817 թուին Յովհաննէս Արքեպիսկոպոսէն կը ստանայ ուրարք և միեւնոյն ժամանակ հոգեւոր դպրոցի ուսուցիչ կը նշանակուի, այդ պաշտօնին մէջ մնալով մէկտեղ 1821ին նշանակուեցաւ տեղւոյն հոգեւոր կոն-

Աստուծոյ Խոնարհութեամբ
Ամենայն Հայոց Եպիսկոպոս:
Հ. Գ: Կ. Գ:

Զեռագիր Սերոբէ Տ. Պետրոսեան Հայր Գաբրիէլ Ք.ի

սիսարայի ասանոպետ և սուրջնարդի քարտուղար և թարգման։

Սերոբէ Պատկանեան հեղինակած է քերթուածներու հատոր մը որ Մոսկուա տպուած է։

1825ին սիրայու Գաբրիէլ զարձակից կ'ըլլայ Աստրախանի Փոխ-Նահանգապետին Հայերուն երդում ընել տալու պաշտօնով. 1829 Փետրվար 14ին սարկաւագ կը ձեռնադրուի և 1827ին կը հրաւիրուի Նոր-Նախիջեւան, Քաղաքային դպրոցի ուսուցչութեան պաշտօնով ուր մինչեւ 1831 կ'ուսանդէ հայերէն լեզուն։

1831 Յուլիս 1ին Ներսես Ա. Ե.ի հրամանով Քիշնեւ կ'երթայ տեղւոյն Հոգեւոր կառավարութիւնը թեմական կոնսիստորիայի վերածելու համար, հետեւեալ տարին 1832 Յունվար 17 Գըրիգորեանի մէջ քահանայ ձեռնադրուելով կ'ուղարկուի Նոր-Նախիջեւան։

Այդ միջոցին եկեղեցական հաշուական խնդիր մը հատարակութեան և Առաջնորդին մէջ գժտութեան պատճառ կ'ըլլայ, Տէր Գաբրիէլ երկու կողմէն ալ կը հրաւիրուի հաշիւը քննելու համար, բայց որովհետեւ այս քննութիւնը նպատակաւոր չէր հատարակութեան համար՝ թշնամութիւնը քսկան իրեն դէմ։ 1845ին Ներսէս Աբրեսիկոսոս Կաթողիկոս ընտրուելով Էջմիածին դացած էր, Նորընտիր Կաթողիկոսը փոխարքելով Նոր-Նախիջեւանի ժողովրդին

5 Գաբրիէլ Ա. Ք.ի. Պատկանեան
խմբագիր Արարատի

սիրտը չտիպ՝ որուն քաղաքապետն էր Յ. Խալիսկան՝ որ Տէր Գաբրիէլի թշնամին էր՝ զինքը Նախիջեւանէն իր գերդաստանովը հեռացնելով Թիֆլիզ փոխադրեց, այդ ժամանակ իր զաւակներն ալ որոնք կ'ուսանէին Լազարեան ճեմարանի մէջ՝ հանուեցան դպրոցէն, և եկան իրենց հօր քով որ ոչ մի պաշտօն չունենալով Նիւթական նեղ վիճակի մէջ մնացած էր։ .

Զյուսահատեցաւ Տէր Գաբրիէլ և ջանաց կրօնուսոյցի պաշտօնը ստանալ Թիֆլիզի արքունի ճեմարանի մէջ որուն Հոգաբարձուն էր Ժէնէրալ Սմիրնովը, և երբ հոգաբարձուն 1846ին Ներսէսի կարծիքը հարցուց այս մասին, Ներսէս պատասխանեց թէ ինք մտադիր է Տէր Գաբրիէլը տեսուչ նշանակել Ներսէսեան դպրոցին մէջ։

Եւ արդարեւ 1850-ին Կաթողիկո-

ԱՐԱՐԱՏ

Ա. ՏԱՐԻ· ՀԱՄԱՐ 7 1850 ՀՈՒՆԻՍԻ 21·

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Հայաստանի թագաքանդ ժամանակը երբ որ Հայոց ազգը սեպհական աշխարհին զրուել ելն բռնադակ աշխարհի վրայ, շատ Հայոց [illegible] Լուսաւորչի կողմը, և այն տեղ ուներ վանառաջնորդութիւն, [illegible] Պարսկաստանի ծառայութեան, և ուներ եւ արշեակ կամ ուանդ հիմնելով երեսի են եղան.

Պատմութեանց մէջ շատ օրինակներ կան. բայց դոյց մէջ առնի հետաքրքրութեան արժանաւոր այն է, որ ոմանք թերեւս և առնի ուսանել չէին, բայց իրենց ազգով տեսած բաներն գրել են

Այս գրածները արժանի են լաւ վերահասութեան, ոչ միայն իրենց դիրքոց մասին, այլ և ընդհանուր մասին, որ դեռանով յայտնվում՝ թէ 150, 200 տարի առաջ Հայոց աշխարհաբար լեզուն քիչ կամ թէ այն գրագիրներ ունային ինչպես էր. ոչ բան էր եղ՝ լաւ առաւել ցանկալի, զարմանալի կամ գրելու ժամանակ՝ ոչ ազգութիւն նին պահում.

Այս հետաքրքրութեան ոգով է տարիս վերոգրեալ մեկ բանի հանդիսանալը։ Լուսաւորչի ազգականներուն ժամանակը Ջուլամայի պայծառութեան ժամանակն էր. այն օրերումը ուսանել մարդիկ, երեսի արշեակաւորը, մեծահաջող զրաւիչը, շատ յառաջացած Ֆրանսայի մէջ։ Այս մեծ թագաւորը՝ որ մեծ մեծ-պատերազմերով զբաղած ժամանակը՝ իր պարտական հոգութիւնն պայծառացուցեր, և կամենուցեր բոլոր Լուսաւորչոյ թագաւորաց արքունի

)98(

ձեռքին առեալ առնել. Աբրոյ յամ Աբրոյ քարոզը հարազեց մեծապոյց իրենն համար գեղանդաւորեան տեղ. ինչպես որ Ինդ գեղապոյ թագաւորը ունէին Աբրոյ, Պարսաց թագաւորութիւնը ուներ Սանոսի (Ասիանէ.) Ռուսաց Պետերբուրգը ունեցաւ Յարոսլաւ դէր. (Ասրոսս ասս.) որ կիրանակ հիշատակուի. ինչպես որ մեկ ժամանակ Հայոց թագաւորաց համար էր Պերդաստանը Պեղամայ ծոմ մեռ. Այս պարզամիտ Հայասդէ ձեռնարկողը Աբրայ գի բիւրաւոր ոխութեանց մէջ՝ միայն այն բաները համարել է արժանի յիշատակութեան, որն որ իրենն քանց յայտնոր է գրել.

Որպա անկասն էր Լուսաւորիկոս չրջերտասանիրդին. բայց թէ այս տարաբերութիւնն թիւ մոռ է արել, ոչ մի համար, յայտնի չէ.

Լոս Լիանցայ այսպիսի աշխատութիւն բաւեցան տալ, Պատճէ թէ՝ շատ մարդիկ ունին այլ այսպիսի գրութիւններ. այս հրատարակումը պատճառ կլինի որ այն գրութիւններն ևս ի լոյս ընծայվին Ան որ Հայասդէ մարդոյ աշխատութիւն է, ճիշտ ցանկալի չեղուլ անոյսա թարգմանեան մէջ. թէ և սոքա մեզ հասուցանոր Լազդ Պատիկեանց խաստանում է ալեա հիմիթեր, որոց՝ այս գրպես թէ յառաջացան է.

Զէր Աբրոյ

Հարգարեալ Հայրս Օրդեն

Հանգուցեալ Հայր

Հեռոս անցած Առաջիր գրքերու մէջ գտայ մեկ Հայ ձեռագրի աշխատութիւն, որ 1683 թ. Հայոց ազգ. թ. գրացել է Ֆրանսայի երկիրը, և ստանալի թագաւորի գեղաբանեան Պէյրոլ քարոզը տարարդել է. Այս աշխարհաբար մարդը եղել է Հայաշէջ Մահաբի Հարմանաս Լորա սրան տարարդութիւնը բառ առ բառ. գլխակեցի, և Զէր Աբրոյեան կառաբեմ, զի եթէ կարելի համիր, կարող էք հրատարակել Զէր Օրդերի միջոցաւ, որվհետև գիտի դարերի մատեանների և հրատարակելի թղթոց հարկաւոր դիրքեր են Հարգելի. 15. 1850.

Գրիգոր Ի. Հ. Մարիանեանց

ԱՐԱՐԱՏ

6 Երկրորդ Ռուսահայ թերթ

սը իր խոստացածը կատարեց, ուստոր սակայն հարցնելու թէ այդ հին տարեան մէջ Տ. Գաբրիել իր ծանրարեռնը-ւոած օրերը ինչպէս անցուցած էր

Տէր Գաբրիել այն սահմանները բացած էր Թիֆլիսի մէջ գիշերօթիկ վարժարան մը, ուր աշակերտները կը սովրէին Հայերէն, Վրացերէն, Ռուսերէն, Ֆրանսերէն, Գերմաներէն, Նոյնպէս կարգի դրած էր տպարան մը և սկսած էր հոն տպել Արարատ շաբաթաթերթը

1850 Սեպտեմբեր ամսուն հրատարակել սկսած է Արարատը ինչ որ մեծ ընդունելութիւն գտաւ Հայ հասարակութիւնէն, թերթին գլխաւոր առաւելութիւններէն մէկն այն էր որ ժամանակին պահանջման համաձայն աշխարհաբար կը հրատարակուէր, սակայն այլ և այլ պատճառներով 1851 Մարտին դադրեցաւ, վեց ամիս հրատարակուելէ ետք

7 Արարատի 98րդ էջը

1851 Մայիսին Ներսէս Կաթողիկոսի հրամանաւ Տէր Գաբրիել վերադարձաւ Նոր-Նախիջեւան, որուն Առաջնորդը Մատթէոս Եպիսկոպոս տեսնելով որ Խայիպեանը Կաթողիկոսի կանդակին վրայ յոյս դնելով չէր ուզեր եկեղեցական գումարներու հաշիւը տալ, բաղդատած էր Ներքին Դարձոց Նախարարութեան և երբ Տ. Գաբրիել Մայիս ամսուն Նոր-Նախիջեւան հասաւ, առաջնորդը ծիրանի փիլոն չնորհեց անոր և Հոգեւոր կառավարութեան նախանդամ ու եկեղեցիներու մէջ իրեն փոխանորդը կարգեց ու հետը Արիմ տարաւ, ուրկէ վերադարձին Տէր Գաբրիել իմացաւ որ Ներսէս Կաթողիկոս բարկանալով Մատթէոս Ա. Ե.ին հոգեւոր կառավարութեան նախագահութիւնը իրեն տուած ըլլալուն համար, Սարգիս Եպիսկ. Զալալեանը կը գրկէ վիճակը քննելու։

Քահանաները այդ բանին դէմ վո-

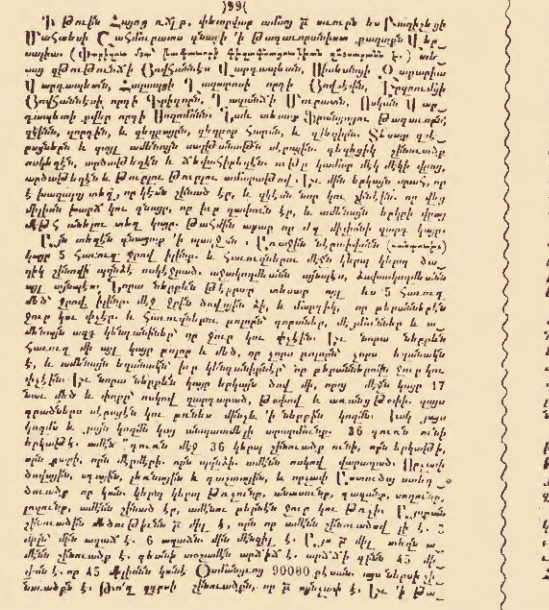

Արարատի 99րդ էջը, ուր Փարիզ ուղեւորած է Բաղիշեցի Շահնուրաս եւ այցելած թագաւորին եւ գրած իր տպաւորութիւնները:

զոք կը գրկեն Ներքին Գործոց Նախարարին որ գիրը կ՚ուղարկէ Կաթողիկոսին և Սիւոդը կ՚որոշէ գրկել գինքը քահանայագործութեան իրաւունքէն։

Խալիպեան ալրն էր կացութեան. ինք թէ՛ հաչիւ չէր տար և թէ կը ճրդմէր Պատկանեանը, մինչեւ այս վերջինը կը բաղձէր թէ Սիւոդը ինչ իրաւամբ գինքը քահանայագործելէ գադրեցուցած էր։ Իր բողոքագիրը ընդարձակ էր և մանրամասն որուն մէջ բացատրած էր Խալիպեանի կատարած մեքենայութիւնները որոնք մինչեւ անգամ Նեթաէս Կաթողիկոսի սէս անկուշտ ուղղութիւն մը սխալեցուցած էր։

Երկար մարտուններով Տ. Գաբրիէլ շատ մը վնասներ կրելէն ետք, ասնոր թշնամիները վերջապէս յաղթանակեցին և 1853 Օգոստոսին բանտարկեցին զինքը ուր մնաց մինչեւ 1860 Մարտ 15։ Պատկանեան բանտին մէջ շատ մը հեղինակութիւններ ունեցաւ, որոնք բոլորն ալ Հայկական գիւցազներգութիւններ էին, բայց ամենէն ճիշտ նը-պատակը բացատրել էր Ազգային պատմութեան ոգին, որովհետեւ թէ տեղը (բանտը) և թէ ժամանակը (երբ կը բռնանային իր վրայ Ներսէս Կաթողիկոս, Սարգիս Զարարեանց Եպիսկ., Գաբրիէլ Վ. Այվազեան և Խալիպեան), չէին թողուր որ յայտնի նիւթերու վրայ գրէ, որով նոր փորձութիւն մըն ալ չղայ իր գլխուն։

1860-ին բանտէն ազատելով սկսաւ մանկավարժութիւնով պարապիլ Նոր-Նախիջեւանի մէջ, բայց որովհետեւ ասոնք արգիլուեցաւ այդ բանը Խալիպեան ուսուցիչներուն համար, որ մեծ ծախսերով շինուած էր Թէոդոսիայի մէջ (տես կենսագրութիւն Խալիպեանի)

9 Արարատի 100րդ էջը ուղեւորութեան շարունակութիւնը

)101(

որ Դամիրին որ տղայ է եղիր իրան, այս վերոգրեալ հաւուրքն և շաբաթներուն ջրերուն տեղն ամէն ոյլ գիրի է լրեր. թէ հաւուրքն, և թէ գաղտիներն, և թէ ան մեծ հաւուրն որ 17 կիսի (սաղ, ժամով) կայ վերան, գոյն ոյլ ցրեր է գիրով. և Թանգէն ասեր է քահանայի երկրին. ամենեսեան եկան են մեզ և. փորը ապք և կանայք ծերք և տղայք, 7 օր կիսան և խնան են լիով՝ երկրին ամենեցուն պատիս է ասեր. ամենայն խնան են, դեռ չատ գիրեր է տեղն է տեսեր տեսակ որդեաց հիմնայի և զարմանալի բան է.

Կրկին փետրվարի երկրում այն ժամ ժամուն թագաւորի եղբայրն և իր կիներ տապան գիս է տայայ խրթանց, կամենան գիմ պատկերս կերոյ քաղաքայ. նա ես գիր տերգրեցն, և գիր խարկեցին, և գամեցան գիտուածին և ոյլ ինչ որ կայ՝ ոչոյ եռաւ մեզ. որ ես էլ, և իմ թեր՝ իմն հարայայի Հոյսկիցն. Յորժամ դարձաք յետս, և գնայք խնարտիլ թագաւորի եղբայն և կիսին, եհարց իմ՝ թերջիմնիցն. թէ հաւանեցար գիր որդեաց թիմն. մեր պատասխանեցաք՝ թէ Լսատաւ գար եղիր թագաւորութիմն և գու բարձրութիմն հաստատուն պահեսցի ատա և է հանդերձելումն.

Լս թէ մի բան մեզի դրեր՝ բան զանգն տուլի ճանձրութիւն էր լսողացն և ընթերցողացն. Լս առաւել մեր տեսած բանն՝ գիրցն թէ այլք թէ չէ վերոյ պատմել լիկոր. այլք Լուսանցն լի հաւատաւոր.

Ցիսանայս երկիրն 19 արշինպիկոպս կայ. 400 քարեպիկոպս կայ. 50000 ատպիսկոպ կայ. Թ՝ զ դալ քահանայն՝ որ տաճարամ 100000 քահանայք կան տեղիներով.

Դարձեալ չորս հարիւր քաղաք կայ մեծ և փոքր, ամենը գեղեցիկ. չինուածոր և պարտոր, լեն և պայծառ. Դարձեալ Ցիսանայն երկրի լայնն 230 ազգ է.

Դարձեալ 3000 կամոզիկով եկեղեցի կայ, որ հանապազ պատարագ կու մատուցին և մկրտութիւն կուտին. Լս մեկ թագաւորի երկրին է. եօթն թագաւորայ (իսկ տաս) գիրն այս է. բան զ Լուսնիցն և ցան զԼեմնին փորը այս է. ապա ուտալ է և մարալ. և կուշարար վերուց բարամ՝ և չատ ուտի. դրան պարարայր չեկայ եօթն թագաւորայ մէջն ղրոյ գիմաղարութիմն Տէր Քրիստոսի հաստատուն և անշարժ պահեսցի վերջն՝ է կատարած ազիարհի. ամէն.

Արարաս 101րդ էջի, շարունակութիւն եւ վերջ ուղեւորութեան:

ուսաի 1861 Յուլիսի ութսորուերցաւ Վէստակայ, և 1862-ին Կոստարամ ուրկէ 1863-ին Յուլիս ամսուն տեղափոխուեցաւ Պետերբուրգ։

Տէր Գաբրիէլ որ երբեք մարդու կարօտ չէր եղած իր դաւակներուն վը[illegible] քահանան սահմանուեցաւ մայրաքաղաքին մէկ անկիւնը ծխախոտի խանութ մը բանալով ճարել իր ապրուստը։

Եփրեմ վարդապետ Պետերբուրգի սատաղոնորդը որ հիմուշ ի վեր բարեկամ էր Տէր Գաբրիէլին փոխանակ սարսափելու մարդկային կեանքի անհոստատ վիճակէն՝ կը հեգնէր քահանան ըսելով — «Վահ, որ քակէիր գառաճարն սատ. իսկ ես կ'սանամ Լազարեան Խաչատուր աղային որ քեզ եկեղեցիից օգնէ, քանի վարձկանք են ի տուն Աստուծոյ հացայից և գու սատ սովամահ կորնչիս», և արդարեւ կ'երթայ կը պատմէ Խաչատուր աղային, որ երբ կը հարցնէ թէ որչափ պէտք է տալ, Եփրեմ վարդապետ կը պատասխանէ թէ — «Հինգ ռուբլի տալի է նուազ չէ» և միւս օրը ժամկոչը ծիծաղելով կուգայ և կը հրաւիրէ Գաբրիէլ քահանային որ երթայ եկեղեցւոյ գրասենեակը և ստանայ ամսական ռոճիկը։

Տէր Գաբրիէլ լսելով թէ ժամանակը կուգայ և ան կը կարողանայ պարտականայց ըլլալ ամէն ամսու կ'երթայ նշանակուած 5 ռուբլին ստանալ։

Իրերը այս վիճակի մէջ էին երբ Պոլսոյ Պատրիարք Ներսէս Վարժապետեան նախաձեռնութեան դեր մը ունենալ Պատկանեանի վշտաշարչար կեանքին վերջ մը դնելու և 1877-ին մինչ Նորգեց Ռուսիոյ Զարին որպէս զի վերստանար քահանային չարչարանքը վերջ գտնայ։ Այդ միջոցներուն Խորէն Ա. Ե. Նար-Պէյ որ Պետերբուրգ կը գտնուէր կորովի կերպով աշխատեցաւ և մինչ Նորգեց 1878 Սեպտ. 8-ին։ 1879 Յունվար ամիսին Պատկանեան Նորէն ստացաւ քահանայութիւնը որու վրայ աւելցուց Գէորգ Դ. Կաթողիկոսը խաչ, ծաղկեայ փիրան և կամելաւկա 1879 Փետր. 20-ին կնդակով։ իսկ 1880 Յունիս 3-ին կնդակով անոր շնորհեց աւագ քահանայութիւն և Մագիստրոս պատուանուն։

Վեհափառ Հայրապետին անօրինութեամբ Էջմիածնի Սինոդը Տէր Գաբրիէլին յանձնեց կրօնասայլի պաշտօնը որ ստաջ կը վարէր յիշեալ Եփրեմ Վ.ը և նշանակեց ռոճիկ 350 ռուբլի։ Այսպէսով վերջացան Պատկանեան Մագիստրոսի չարչարանքները և 1882-ին Յունվար 18-ին իր արժանի եղաւ իր քահանայութեան յիսնամեակը ողջունելու։

Վախճանեցաւ 1889 Ապրիլ 13-ին։ իր դագաղին վրայ Պ. Թ. Զաքարեան-

ցի խօսած դամբանականէն մաս մը կը հրատարակենք։

Նա առաջիններիցն է եղել, որ հիմք է դրել ռուսահայերիս մէջ հայ լրագրութեան։ Նա տասնեակ տարիներ տքնել է հայ սերնդի դաստիարակութեան համար։ Նա ծաղկեցրել եւ հարստացրել է մեր գրականութիւնը իր սքանչելի բանաստեղծութիւններով։ վերջապէս նա մաշել է իր կեանքը Հայաստանեայց առաքելական սուրբ եկեղեցու պաշտօնեութեան մէջ։ Եւ այդ բոլոր ասպարէզներում նա փայլել է միշտ իր բուռն եռանդով, իր անկեղծ ազգասիրութեամբ, իր զօրաւոր տպաւորիչ եւ անիսարյան առաքինութիւններով։

Դառն եւ չափազանց դժուարին է եղել նորա գործունեութեան օրերը։ Հալածանք, մատնութիւն բանտ եւ պանդխտութիւն — այդ ամէնը կրել է նա իր կեանքի մէջ։ բայց իբրեւ մի անսասան ժայռ, նա դիմացել է բոլոր փոթորիկներին եւ անհասանելի հաստատամտութեամբ տարել կեանքի ալեկոծութիւնները՝ միշտ իրեն առաջնորդ եւ ղեկավար ունենալով արդարութեան եւ իր ազգի սէրը։

Իր հրատարակութիւնները։ — 1822 *Վարդապետութիւն Ուղղափառութեան Հայ Եկեղեցւոյ։* — 1823 *Ընդարձակ պատասխան* 1824*ին տեղի ունեցած ծռոտագի պաշտպաններուն։* — 1825 *Պատմութիւն Ալեքսանդր Մակեդոնացւոյն։* — 1854 *Սանդուխտ Կոյսի Մահը։* — 1854 *Մրմունջք Յիսուսի։* — 1854 *Հայկերգ։* — 1855 *Արամերգ։* — 1856 *Արայի Մահը։* — 1857 *Անուշաւան։* — *Հռիփսիմէ։* — *Մահ Պարեսի։* — 1858 *Զաւէն և Փառնակ։* — *Պարոյր։* — *Միջնավէպ։* — *Ուսումն, Ուսուցիչք և Ուսումնարանք։* — *Երգագիր պատմութիւն Հայոց։* — *Սանդուխտ Կոյսի Եղբօր Արտաշէս մանկան Փրկութիւն։* — *Ծաղկաքաղ կենսագրութիւն Ներսէս Ե. Կաթողիկոսի։*

ՄԻՔԱՅԷԼ ՆԱԼԲԱՆԴԵԱՆՑ

1830-1866

Ծնած է Նոր Նախիջեւանի մէջ 1830 *Հոկտ.* 27*ին, իր հայրը Ղազարոս Նալբանդեան ծանօթ վաճառական էր յայտնի Ուստա Ղազար անունով։ Նալբանդեան իր տղայ հասակին մէջ վատոյժ եւ նիհար էր, սակայն վերին աստիճանի ժիր, կտրուտ ու սրամիտ։ իր արտակարգ ուշիմութեամբ իրենները եւ օտարները ուշադրութիւնը գրաւած էր։ Ինը տարեկանին Տիրացու Օգսէն անունով մէկէ մը կը սաստայ իր նախնական կրթութիւնը եւ ապա կը շարունակէ Տէր Գաբրիէլ Քհն։ Պատկանեանի քով հինգ տարուոյ չափ։ ուսումը աւարտելէ յետոյ կը հասկնայ որ ինք վաճառական ըլլալու համար ստեղծուած չէ եւ թէ աւելի բարձր նպատակի մը կը ձգտի այն է ուսանիլ եւ ուսուցանել, ուստի հոգեւորականներու դասակարգը կը մտնէ իբր տիրացու։*

11 ՄԻԹԱՅԷԼ ՆԱԼԲԱՆԴԵԱՆ

1845ին երբ Ներսէս Ե. Կաթողիկոս այցելեց Նոր Նախիջեւան, հրամայեց հոգեւորականներու որ յանձնեն Մկրտիչ Եէկէնեան վարժապետի դպրոցը, քերականութիւն ալ սորվելու, Նալբանդեան իր ընկերներուն մէջ յառաջադէմ ըլլալով չուտով ուսրաեց իր ուսումը և Պետրոպոլիոյ առաջնորդ Մատթէոս Վեհապետեանի Նախիջեւան դտնուած միջոցին, անձնական քարտուղարի պաշտօնը ստացաւ և տարի մը ունեցաւ ազգային հասարակական գործերու խառնուելու։ Նոյն միջոցին եկեղեցական-դրամական խնդիրներու մէջ Նալբանդեանի դէմ կ'ոկսի պայքար մը որուն առաջնորդն էր Յարութիւն ազա Խալիպեան, պիտի պատժուէր իբր հոգեւորական, բայց անմիջապէս կը հրաժարի և կը հեռանայ Մոսկուա, ուր իր գլխաւոր նպատակը կ'ըլլայ լոյս և ուսում տարածել Հայերուն և մաքաւ-

12 Հիւսիսափայլ
Կովկասահայ Եւրոպա Թերթ.

ռիլ ազիտութեան դէմ. հոն կ'ուխտի ուսանիլ Ֆրանսերէն լեզուն և կը թարգմանէ Էօժէն Սիւի Թափառական Հրեայի Ա. հատորը ճոխ և գնչող յառաջաբանով մը որուն մէջ կը պարզէ իր ապագայ գրականութեան գեղծումներու մասին և որ կը տպուի 1857ին։

1858ին Սանկ. Նազարեանցի հետ կ'ոկսի հրատարակել Հիւսիսափայլ ամսաթերթը, որուն գլխաւոր աշխատակիցը կ'ըլլայ Կոմս Էմմանուէլ և Փարոսի Յովակեան ծածկանունով։ 1858-59 շրջանին քաղի բանաստեղծութիւններէ՝ որոնք անմահացուցած են զինքը, 30ի չափ կարեւոր յօդուածներ ունի։

Հիւսիսափայլի հրատարակումովը ծագեցան երկու կուսակցութիւններ նոր և հին, Նալբանդեան նորին պաշտպանը եղաւ որով հին գլուխներ սկսան հայհոյել և մինչեւ մատնութեան գիմել։ Նալբանդեանց անտարբեր չի մը-

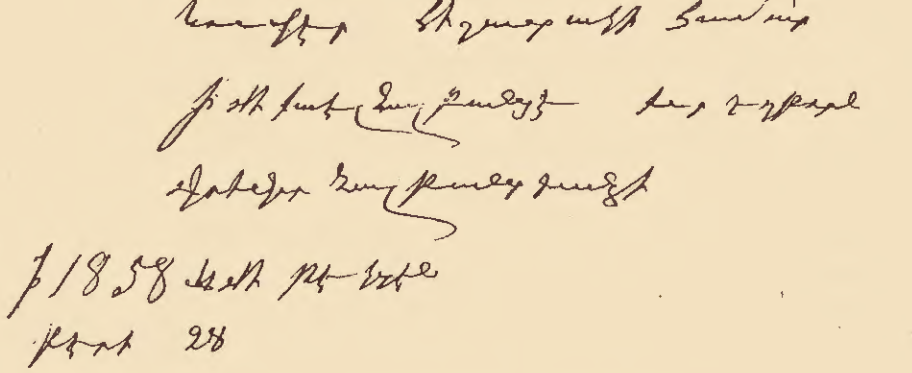

13 Միքայել Նալբանդեանցի Ձեռագիրը

նար նաև Հայրապետական-Խալիֆան կառուին և կը շարունակէ ազգու և հզօր յօդուածներով պաշտպան ըլլալ եկեղեցական գրամներու համար յարուցուած դատին։ Նալբանդեանց վեց տարի մը-նաց Մոսկուա ան-ընդհատ զբաղմունքներու մէջ որով բարերարին խանդարեցաւ իր առաջադիմութիւնը և հիւանդատկալ ծիրը ուսաի իր աշխատութեան արդիւնքով ինչպէս նաև Սարտիկեանի ու Մատթէոս Ս. Վիհատպետեանի նիւթական օգնութեանց շնորհիւ զնաց արտասահման հանքային ջուրերը և քիչ յետոյ կրկին վերադարձաւ Ռուսիա։ 1859ին կը դարձի աշխատակցիլ Հիւսիսափայլին և կ'զբաղի Մասեն Բարբաչանի գործի խնդրով որով 32,000 ռուբլի արժողութեամբ անշարժ կալուած կտակուած էր Նախիջեւանի Հայերուն օգտին, այդ գործով 1860ին Նախիջեւան գացած և գարնան քննութիւնները աւարտելով ընտրուած է հատարակութեան հատատարմատար։ Իր թշնամիները կ'ուզեն խարանել ընտրութիւնը բայց ինք կը յաջողի յաղթել և Էջմիածին կ'երթայ իր թուղթերը կը վաւերացնէ երջանկայիշատակ Մատթէոս Կաթողիկոսէն՝ և անկէ արտասահման կ'ուղեւորի ինքզինքը սեղմուած գանելով Ռուսիայի նուազ քա-

14 Միքայել Նալբանդեանց
Պոլիս լուսանկարուած Ազատն Ասուած
Բանաստեղծութեամբ։

զաքակրթուած չրջանակներուն մէջ՝, կ՚ուզէ հիմնաւոր կերպով կապարարել հան իր ընկերվարական Գրական և Ազգային յատկանիշերին։ 1856 և 1858ին Եւրոպա կ՚այցելէ և 1860ին Պոլիս ուր Սահմանադրութեան հաստատման մեծ օգտակարութիւն կ՚ունենայ իր ապատաշնչ գաղափարներով, և Պոլսանան-Ապոլոսեան վէճին վերջիններուն գլխաւոր գերակատարը կ՚ըլլայ։

1861ին Լոնտոն կ՚երթայ և յետոյ Փարիզ ուր կը հրատարակէ երկու Տող անուն գրքոյկը որ Այվազեան Գարրիէլ վարդ. ի նամակները կը պարունակէ ազգային կեանքի մասին։

1862-ին կը հրատարակէ Երկրագործութիւն անուն ընկերվարական զեղեցիկ գիրքը Միմէոն Մանիկեան ծածկանուամբ և ապա կ՚ուղեւորի Հնդկաստան՝ 70 տարի առաջ նոր Նախիջեւանի համար կատկուած գումարները ձեռք բերելու նպատակաւ։ Կալկաթայի մէջ շատ նեղութիւններ կը քաշէ, շատ արգելքներու կը հանդիպի տեղական լեզուն և օրէնքները չը գիտնալուն համար և կ՚սկսի ուսանիլ լեզուն և օրէնքները, յետոյ կը մեկնի նորէն Ռուսաստան, դրամէն մաս մը ձեռք անցնելէ վերջ։ Այս անգամ իրեն կ՚սպասէր բանտարկութիւն, տէրութեան մեծամեծ կասկածներ ներշնչած էր իր ուղեւորութիւններով և գաղափարներով, ուստի անմիջապէս ձերբակալուելով կը զրկուի Պէտրոպաւլովսքի բերդը ոչ վտանգաւոր քաղաքական յանցաւորներու յատկացուած էր։

Բանտարկութիւնն պատճառը կը վերագրուի թշնամիներու մատնութեան իսկ ոմանց ենթադրութիւնը գաղտնի ընկերութեան մը անդամ ըլլալը կը կարծուի։

Իր հայրը սրտին ցաւէն կը մեռնի և մայրը կը խելագարի։

Բանտի խոնաւ մթնոլորտը ոլորտուվին կը քայքայէ իր տրդէն խանգարուած առողջութիւնը և վերջապէս թոքախտը իր աւերը կը գործէ, սակայն ան բանտի մէջն ալ կ՚աշխատի ու հոյոց աշխարհաբառ լեզուի քերականութիւնը կը պատրաստէ, ուրիշ նաև անտիպ գրուածքներ։ 1866 Մարտ 31-ին կը մեռնի 3 տարուան բանտարկութենէ ետք, և մարմինը իր փոխարին համեմատ Նոր Նախիջեւան տարուելով Ապրիլ 14-ին կը թաղուի Ս. Խաչ վանքի ձախ դրան առջեւ։

Իր հեղինակած գրքերը.— Թափառական Հրեայ, Էօժէն Սիւ. — Երկու Տող. — Հիւսիւսափայլ Ամառթերթ.— Երկրագործութիւնը որպէս ուղիղ ճանապարհ. — Երգերը. — Մինին խօսք միւսն հարան, Լայրն։ (1858)

ՌԱՓԱՅԷԼ ՊԱՏԿԱՆԵԱՆ ՔԱՄԱՌ ՔԱԹԻՊԱ

1830—1892

Ռափայէլ Պատկանեան ծնած է 1830 Հոկտեմբեր 5ին Նոր Նախիջեւանի մէջ, իր նախնական կրթութիւնը ստացած է իր հօր Տէր Գաբրիէլի մօտ. Իսկ հիմնական ուսում ստացած է 1840 թուականին մանելով Լազարեան ճեմարանը. բայց Պատկանեան չէ կրցած աւարտել

5 ՔԱՄԱՌ ՔԱԹԻՊԱ ԵՊԻՏԱՖԱՆԻՈՍ

իր ուսման ընթացքը՝ ստիպուած ըլլալով թողուլ վարժարանը իբր եկեղեցական սան վերջին դասարանէն թողելով Լազարեան ճեմարանը իր հօր թշնամիներուն պատճառաւ

1849ին Թիֆլիզ գացած է իր հօր քով։ Հոն Ներսէսեան դպրոցի ուսուցիչ կ'անուանուի որ տակն հայրն ալ տեսուչ էր դպրոցին և կը մահանայ 1850ի իր հօր հրատարակած Արարատ չաբաթաթերթին։ Այդ միջոցին կը հրատարակէ իր առաջին բանաստեղծութիւնները գրաբար լեզուաւ. ուրիշ եւ եւ սկսած է գրել աշխարհաբար։ 1851—52 իր հօրեղբօրորդի Բերովբէ Պատկանեանի հետ, Դորպատի համալսարանը կը յաճախեն, բայց նիւթական միջոցներու պակասութենէն կը թողուն Դորպատի համալսարանը և կը հաստատուի Մոսկուա՝ համալսարանի պատմական-լեզուագիտական դասախօսութիւններուն հետեւելու նպատակաւ։ Այդ թուականին լուսանկարն է որ կը հրատարակենք և «կտակը» ստանաւորը որ գրած է նոյն ժամանակ։

1854-ին Մոսկուայի մէջ հայ ուսանողները գրական ընկերութիւն մը կը կազմեն Գա Մաճ Գա Թի Պա գրական անուան տակ, այսինքն երեք հիմնադիրներու անուանց սկզբնատառերը միացուցած անուն մը, իրենց նպատակն էր ինքնուրոյն և թարգմանօրէն գրուած քներ ժողովրդական հրատարակութիւն ընել, որուն բանաստեղծական մասն կը պատկանէր Ռափայէլին և որ սուիթ մը եղաւ իր ճոխ բանաստեղծութիւնները գրելու։

Այս Քամառ Քաթիպա գործը հրատարակուեցաւ ընդամենը 5 տետրակ և որու մէջ երեւցաւ առաջին անգամ Մայր-Ապաքսին և Դոգոխեանցի Ծիծեռնակը։

1855-ի սկիզբները Պատկանեան

Մոսկուայի մէջ երկու տարի ապրելէ ետք կը տեղափոխուի Պետերբուրգ՝ Զինուորական բժշկական ակադեմիան մտնելու նպատակաւ և կ՚իրագործուի թէև բայց ինք փոխելով իր որոշումը կ՚ընտրէ Արևելեան բաժինը ուր և կ՚աւարտէ 1860 թուին իր բարձրագոյն ուսումը։

թեան, մինչեւ հեռանալովը ինք կը շարունակէ սոյն ծանկոնաւոր Քամառ Քաթիպա և անկէ վերջ այնպէս կը ճանչցուի ամէն կողմ։

1860 թուին իր ուսմանց շրջանը աւարտելէն ետք կը մնայ Պետերբուրգ իր հրատարակչական ասպարէզը չը թողլու նպատակաւ. ձեւաք կը բեռ-

16 Քամառ Քաթիպա Ռափայէլ Պատկանեան

Բայց ինք այդ միջոցին եռանդով կ՚զբաղի Քամառ Քաղիպա ընկերութեան հրատարակութիւններուն և այդ 5 տարիներուն մէջ կը տպէ 18 բանաստեղծութիւններ, և որոմնեանաւ ինքը եղած էր ամենէն եռանդուն և բնչմնաւոր մէկ ոչխատակիցը սոյն ընկերութեան։ Հայ և տարբ լեզուներու տարեր պարտնեակով տպարան ու այնտեղ կը հրատարակէ իր գրուածքները։

Նոյն տարիները Մարկոս Ազարեանի հրատարակած Կուռնակ ամսաթերթին մէջ ունի տասնէ աւելի բանաստեղծութիւններ, Վարդան Մամիկոնեանի

17 Պատկանեանի վերջին լուսանկարը

վիպասանութիւնը և քանի մը արձակներ Թոմա Բոցարիս, Թրավմոզէ, Խաչակրաց արշաւանքը Մ. Մէնասիրեան ծանկտնուն։

Քամառ Քաթիպա դոն չը մնալով այս վիճակէն փոփոքեցաւ իրեն յատուկ թերթը ունենալու. ուստի 1863 սեպտեմբերին հրատարակեց առաջին թիւը Հիւսիս բազմավէպ չարաթաթերթի։

Աշխատակիցներու թիւը մեծ չէր և բաց ի իր հօր Տէր Գարբիէլէն գրեթէ ոչ ոք ունէր, այնպէս որ ինք զբաղուած ըլլալով թերթին վարչական և գրական բաժիններուն չը կրցաւ բառնասանդուխիներ գրել։ Հակառակ Պատկանեանի մեծամեծ ջանքերուն և նիւթական զոհողութիւններուն թերթը մեծ յաջողութիւն մը չունենար և կը դադրի 1864-ին։

Այդ թուականին կ'ամուսնանայ Առեմիս Յովհաննէս Մելիք-Զարմեանի աղջկան հետ և Պետերբուրգէն կը մեկնի 1866-ին դէպի Նոր Նախիջեւան, վճռաւելով իր ապարանը։

1867-ին իր ծննդավայրը վերադառնալով կը ձեռնարկէ կազմել «Ժողովածոյք օտարազգի բառերի Ն.Նախիջեւանցոց լեզուի մէջ մտած» որ լոյս տեսաւ 1870 թուականին, անկէ ետք իր եղբօր Քերովբէ Պատկանեանի աջակցութեամբ հայ բարբառներու ուսումնասիրութեան համար նիւթեր հրատարակել սկսաւ, այս մասին կը խօսինք Քերովբէ Պատկանեանի կենսագրութեան մէջ։

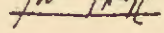

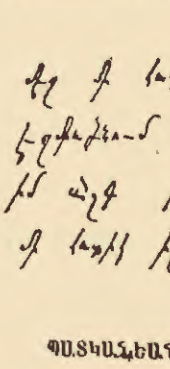

ՊԱՏԿԱՆԵԱՆԻՆ ՁԵՌԱԳԻՐԸ

բութեան մէջ։

Հոն 1857 թուին իր ամուսնոյն հետ բացաւ «Օրինակելի Բանտիսն» և մնալով քանի մը տարի տեղափոխուեցաւ 1873-ին Թոսատոպ մնաց մինչև 1876։

Այդ միջոցներուն հրաւիրուեցաւ Նոր Նախիջևանի և Պեսարաբիոյ թեմական դպրոցներու հայերէնի և աշխարհագրութեան ուսուցչութեան, այցհան երկար չը մնաց [illegible] թիւններու պատճառ [illegible] ուսուցչութիւ[illegible] 78-ին ու յաջորդ տարին բացաւ «Մանկական Պարտէզ» անուն վարժարան մ'որ շարունակեց մինչև 1880 երբ իր և քանի մը ուրիշ անձերու նախաձեռնութեամբ հիմնուած Արուեստական դպրոցին տեսուչ նշանակուեցաւ։ Այս պաշտօնը վարեց իրեն յատուկ եռանդով մը շարունակ 12 տարի մինչև իր մահը 1892։

ՀԻԻՍԻՍ ԹԵՐԹԸ

19 Պատկանեցաւ հրատարակած թերթը

Բայց ի [illegible] ազգային բանաստեղծ Քամառ Քամ[illegible]յի մեծութիւնը հոն է որ 42 [illegible] անխոնջ գրական գործունէ[illegible] մէջ միշտ տրամադրեցաւ եղ[illegible] է ազգային կեանքի մտաւոր և բարոյական երևոյթներուն և կենսական բարեշրջումներուն և պահանջներուն, այն ամեն մտածումները և տառապանքնե[illegible] որանք կրած են իր ժամանակակիցներ[illegible] կենդանի կերպով պատկերացուցած է [illegible]ան գործերուն մէջ։

1877—78-ին խոր կերպով տպաւորուած կը դտնենք զինքը հարատևութիւններէն, ստիպելու տառապանքներու վիճակը բարեւոքելու լուրերը զինքը խանդավառեցին և հարատևարուածներուն անվեհեր պաշտպանը դարձաւ, մարտակից բանաստեղծութիւնը, յանդիմանեց Տաճկահայերու պատերազմի վախկոտութիւնը, քաջալերեց զանոնք դէպի ինքնապաշտպանութիւնը, վերջապէս Քամառ Քամ[illegible]ի դարձաւ ճնշման և հարածման կենդանի բողոքը որ արձարձուեցաւ աշխարհի մէկ ծայրէն միւսը և շատ արտեր արիւնեց, ասոր համար է որ Ղատկանեան կոչուած է «Ազգային Բանաստեղծ»։

ՀԱՅԿԱՅ ՍՍՀ ԳԱԱ Գոս. Գրադարան
ՀԱՍՍՌ - ԳԱ.ՍՍՌ
Ակադ. Մատենադարան

ՀԱՐԴԱՐԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ

Միջատակարան Մասնաւոր կը հրատարակուի պրակ առ պրակ:
10 պրակի բաժնեգինն է Եգիպտոսի համար 20 Ն.Գ.
Արտասահման 30 Ֆրանսական Ֆրանք:
Հատը 2 Ն. Գ. Եգիպտոսի մէջ
Արտասահման 3 Ֆրանք:

Միջատակարան մեր երկասիրութիւնը որ հրատարակուած է 1909-14 տարիներուն եւ որ պատկանած է ՍԱՀԱԿ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ 1912 տարւոյ մրցանակաւ, ըստ կտակի բարեյիշատակ Հովսեփ Եղմիրեանցի, բոլորովին ապառած է: Ամեն կողմէ մեզի եղած խնդրանքներուն զոհացում տալու համար հնարաւորութիւն տալ հրատարակելու Հայ երեխաներու կենդանագրականները, լուսապարները, գրաբիները եւ նմանանմանութիւնները իրենց գործերուն հետ, անոնք՝ որոնք հրատարակած ենք եւ անոնք որոնք չեն հրատարակուած այն ատեն: Նիստերով գործին բազմաժախս հանգամանքը, «Միջատակարան Մասնաւոր» անունով պրակներ կը հրատարակենք, ապասպրով Հասարակութեան բաշխութեանը:

ՄԵՐ ՎՃԱՐՈՂ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐԸ

Տարի

1.	Ալ. Սարուխան	Գահիրէ	20
2.	Դանիէլ Սիմոնեան	"	20
3.	Յակ. Տեր Մկրտչեան	"	20
4.	Գարեգին Տիրկիրեան լաւ բրթով		40
5.	Հայկ Ժամկոչեան	Գահիրէ	20
6.	Արտաշես Մնացականեան	"	20
7.	Լեւոն Բամպուքեան	"	20
8.	Մնասական Գալուստեան	"	20
9.	Մարիա Պեհրոսեան	"	20
			208

Հասցէ՝

LIBRAIRE-EDITEUR
VAHAN ZARTARIAN,
N° 18 Rue Tewfik.
LE CAIRE - EGYPTE.

SAHAG-MESROB PRESS
25 SH. TEWFIK, CAIRO